

dr Anna Visvizi, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej (IESW)

Meandry historii: od Metaxasa przez wojnę 'domową' do kryzysu zadłużenia Grecji

Plan prezentacji:

1. Uwagi wprowadzające: etymologia badań nad współczesną Grecją
2. Tło: Venizelos, Król, frakcje: główne linie podziałów i źródła wpływów
3. Ioannis Metaxas (1871-1941): sylwetka, wkład w budowę państwa, debata
4. Od OXI do 06-04-1941
5. Kwestia procentów, czyli Kremlin 1944, i ich implikacje
6. Czy aby na pewno wojna 'domowa', czyli dwie fazy konfliktu 1944 – styczeń 1945 & 1946–49
7. Wpływ na scenę polityczną w Grecji i niedokończony proces modernizacji kraju: pytania

1. Uwagi wprowadzające: etymologia badań nad współczesną Grecją

Aby zrozumieć wojnę 'domową' w Grecji i jej wpływ na współczesność tego kraju, w tym na szeroko dyskutowany kryzys zadłużenia Grecji, warto wziąć pod uwagę następujące spostrzeżenia:

- a) Pojęcie czasu w Grecji jest bardzo względne, a czas zmian historycznych i społecznych zdaje się poddawać się innej niż w innych częściach Europy dynamice. Dzieje się tak, ponieważ punkt odniesienia jest inny... Przeszłość i teraźniejszość, dziedzictwo starożytnej Grecji i współczesności nakładają się na siebie, a język jest pomostem, który nieprzerwanie łączy te światy. Znajduje to swoje odbicie w greckiej percepcji świata.
- b) We współczesnej Grecji tradycje starożytnej Grecji i Bizancjum są bardzo żywe. Niestety, z uwagi na 400 lat okupacji Otomańskiej i związaną z tym (nie)znajomość historii Greków w owym czasie - w wielu kręgach intelektualnych -- odmawia się współczesnej Grecji prawa do nawiązywania w procesie rozwijania państwowości do epoki hellenistycznej i schedy po Bizancjum.
- c) Paradoksalnie, współczesna Grecja jest państwem bardzo młodym, które – nawet w porównaniu z koszmarem rozbiorów, których doznała Polska – bardzo pokaleczonym przez historię. Warto sobie uświadomić, że Grecję ominęła reformacja, wzrost i upadek rodzimych monarchii, pełna industrializacja i zmiany społeczne z nią związane, np. dynamiczna urbanizacja przełomie XIX/XX wieku. Efekty owego swoistego zapóźnienia modernizacyjnego odczuwalne są do dzisiaj.
- d) Choć, teoretycznie, po zakończeniu II wojny światowej Grecja nie podzieliła tragedii krajów Europy Środkowej i nie doświadczyła komunizmu w formie znanej tymże krajom, skutki owego zawieszenia na krawędzi wolnego świata zdefiniowały losy Grecji i społeczeństwa greckiego... Można argumentować, że brakuje we współczesnej historii Grecji cezura w formie: koniec wojny, początek komunizmu, upadek komunizmu, które jak w przypadku Polski, aż do niedawna pozwalały na definiowanie naszej rzeczywistości i celów strategicznych, które jako naród chcemy realizować. Kryzys zadłużenia taką cezurą na pewno stworzy.
- e) Owe wynikające z okresu II wojny światowej zawieszenie między złudą blichtru komunizmu, brakiem jego doświadczenia oraz niemożliwością zbudowania gospodarki rynkowej, doprowadziło do powstania bloku hegemonicznego, który sparaliżował modernizację Grecji. Skutki gospodarcze, społeczne i polityczne tegoż widoczne są obecnie, tj. kryzys zadłużenia i recesja gospodarcza.
- f) Ów blok hegemoniczny odgrywa bardzo ważną rolę z perspektywy historiografii, ponieważ w wielu artykułach, książkach, komentarzach o Grecji widoczne są wpływy ideologiczne, zazwyczaj lewicowe (i lewicujące) i związane z tym wyolbrzymienia, wypaczenia i przemilczenia...

2. Tło: Venizelos, Król, frakcje: główne linie podziałów i źródła wpływów

Scheda konkurencyjnych idei dotyczących kształtu państwa:

- monarchiści i anty-monarchiści (obóz Venizelos'a i obóz królewski);
- dylemat: odbudowa państwa czy odzyskiwanie utraconych ziem (Katastrofa Azji Mniejszej);
- sposób odbudowy państwa: polityka gospodarcza i tzw. policy-mix;

Wpływy:

- wojny bałkańskie
- idee i procesów kształtujące kontynent europejski po I wojnie światowej, w tym komunizm;
- Katastrofa Azji Mniejszej i jej społeczno-polityczne implikacje;
- kryzys gospodarczy lat 1929-1933 i upadek systemu sztabowo-złotego (Mikita, 2016: 88), np. Grecja wycofuje się z systemu waluty sztabowo-złotej w 1932 r. i ogłasza niewypłacalność.

3. Ioannis Metaxas (1871-1941): sylwetka, wkład w budowę państwa, debata

Istnieje stosunkowo niewiele historiograficznie obiektywnych prac poświęconych Metaxasowi i stąd jego wkład w budowę współczesnej Grecji często pozostaje niedoceniony, podczas gdy ocena jego dzieła i specyficznych decyzji, często jest ideologicznie skażona; nierzadko, można natrafić na paszkwile. Ocena sylwetki Metaxasa i jego roli w Grecji przedwojennej, bywa tym bardziej niepełna, że krytycy jego polityki odwołują się do porównań, które nie przystają do przypadku Grecji.

4. Od OXI do 06-04-1941

Metaxas był wielkim mężem stanu. Swoim *'Alors, c'est la guerre'*, zostawił po sobie epokę, a Grecję raz jeszcze wpisał wielkimi literami w historię świata. Ambasador Włoch, opisał ów moment w następujący sposób:

„Wyszedłem ukłoniwszy się z najgłębszym szacunkiem dla tego dumnego starszego człowieka, który wybrał poświęcenie zamiast zniewolenia. Odjechałem upokorzony, z sercem ściśniętym z nienawiści dla mojej profesji” (Grazzi, 1940).

5. Kwestia procentów, czyli Kremlin 1944, i ich implikacje

Aby zrozumieć konflikt, który rozegrał się w Grecji po zakończeniu II wojny światowej, oraz przyczyny zaangażowania się weń aktorów trzecich, w tym nie tylko ZSRR, ale również Jugosławię Tito oraz Bułgarię, oraz z drugiej strony Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone, trzeba odnieść się do umowy między Stalinem a Churchilllem zawartej na Kremlinie w październiku 1944 r. Na mocy tej umowy, dokonano podziału wpływów ZSRR i Aliantów nie tylko w Europie Środkowej, ale również na Bałkanach (Rezis, 1978; Roberts, 1999).

6. Czy aby na pewno wojna 'domowa', czyli dwie fazy konfliktu 1944 – styczeń 1945 & 1946–49

- Kronika konfliktu: fakty oczyma świadków
- Strony w konflikcie:
 - pro-wolnościowe, w tym rząd Grecji wraz z Królem, armia grecka, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone;
 - pro-komunistyczne: EAM (Front Narodowo-wyzwoleńczy/Ethnikón Apeleftherotikón Métopon), ELAS (Narodowe Ludowe Wojsko Wyzwoleńcze/Ethnikós Laïkós Apeleftherotikós Strátos)*

- EAM-ELAS i ich bojówki wspierane są finansowo i czynnie przez Jugosławię, Albanie, Bułgarię.
- EAM-ELAS i czerwony terror (Kalyvas, 2000; Marantzidis, 2014);
- Wyzwania i pułapki faktograficzne i interpretacyjne, np. Vulliamy & Smith, 2014;

7. Wpływ na scenę polityczną w Grecji i niedokończony proces modernizacji kraju: pytania

- Kwestia pamięci o wojnie domowej: Czy pamięć o wojnie/wojnach domowych pobudza czy hamuje bieżące walki polityczne w Grecji?
- Czy wojna domowa musi być walką zbrojną?
- W jakim momencie podział społeczeństwa grozi przejściem do walki zbrojnej? *Czy rzeczywiście wojna tzw. domowa ma swoje podłoże w podziale społeczeństwa? A więc kiedy termin 'wojna domowa' przystaje do rzeczywistości, a kiedy nie?*
- Jaką rolę czynnik ekonomiczny i etniczny odgrywają rolę w wojnach domowych?
- Czy wojną domową określamy walki toczące się jedynie między obywatelami określonego państwa czy też istnieją wojny domowe wspierane czy wywoływane przez państwa, armie, partie spoza granic danego państwa?
- Czy istnieje pojęcie „międzynarodowe wojny domowe”?

Bibliografia:

Angelis, V. (2016) 'Change and Continuity: Comparing the Metaxas Dictatorship and the Colonels' Junta in Greece', *Mediterranean Quarterly* 27(3).

Cliadakis, H. (1979) 'The Political and Diplomatic Background to the Metaxas Dictatorship, 1935-36', *Journal of Contemporary History*, 14(1): 117-138

Clogg, R. (1987) *Parties and Elections in Greece: the Search for Legitimacy*, Durham: Duke University Press.

Gerolymatos, A. (2003) 'Case Studies: Greek Democracy on Trial: From Insurgency to Civil War, 1943-49', *Democracies and Small Wars*, 2003: 119-134.

Grazzi, E. (1940 [1980]) *'Η αρχή του τέλους. Η επιχείρηση κατά της Ελλάδος'* [Początek końca. Operacja przeciwko Grecji], Ateny: Εστία [Dom Wydawniczy Estia], ss. 272-274.

Goulter, C.J.M. (2014) 'The Greek Civil War: A National Army's Counter-insurgency Triumph', *The Journal of Military History*, 78(July): 1017-1055.

Higham, R. (1986) *Diary of a Disaster. British Aid to Greece 1940-1941*, Kentucky: Kentucky University Press.

Kallis, A., (2010) 'Neither Fascist nor Authoritarian: The 4th of August Regime in Greece (1936-1941) and the Dynamics of Fascistisation in 1930s Europe', *East Central Europe* 37: 303-330.

Kallis, A.A. (2007) 'Fascism and Religion: The Metaxas Regime in Greece and the 'Third Hellenic Civilisation'. Some Theoretical Observations on 'Fascism', 'Political Religion' and 'Clerical Fascism', *Totalitarian Movements and Political Religions*, 8(2): 229-246, 2007.

Kalyvas, I. (2000) 'Red Terror: Leftist Violence During the Occupation', [in:] Mazower, M. (ed.) *After the War Was Over. Reconstructing the Family, Nation, and State in Greece, 1943-1960*, Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 142-183.

- Kalyvas, S., Marantzidis, N. (2002) 'Greek Communism, 1968-2001', *East European Politics and Society*, 16(3): 665-690.
- Karpozilos, K. (2014) 'The Defeated of the Greek Civil War From Fighters to Political Refugees in the Cold War', *Journal of Cold War Studies*, 16(3): 62-87.
- Koliopoulos, J.S. (1977) *Greece and the British Connection 1935-1941*, Oxford: Clarendon Press.
- Lagos, K. (2007) 'The Metaxas Dictatorship and Greek Jewry, 1936-1941', *Journal of Modern Hellenism*, 23-24, 2006-2007.
- Marantzidis, N. (2013) 'The Greek Civil War (1944-1949) and the International Communist System', *Journal of Cold War Studies*, 15(4): 25-54.
- Marantzidis, N. and Antoniou, G. (2004) 'The Axis Occupation and Civil War: Changing Trends in Greek Historiography, 1941-2002', *Journal of Peace Research*, 41(2): 223-231.
- Mikita, M. (2016) 'Międzynarodowy system walutowy przyszłości', *OPTIMUM. STUDIA EKONOMICZNE*, 79(1): 86-99.
- Papastratis, P. (2005) 'Metaxas: a dictator of compromise', *Portuguese Journal of Social Science*, 4(1).
- Resis, A. (1978) 'The Churchill-Stalin Secret "Percentages" Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944', *The American Historical Review*, 83(2): 368-387.
- Roberts, G. (1999) 'Ideology, Calculation, and Improvisation: Spheres of Influence and Soviet Foreign Policy 1939-1945', *Review of International Studies*, 25(4): 655-673.
- Scrase, G. (2000) 'The Balkans and international politics in the 1940s: on the Eden-Gusev Pre-Percentages Agreement', *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2(2): 163-176.
- Sfikas, T.D., (2014) 'An almost unique isle in the sea of democratic Europe': Greek Communists' perceptions of international reality, 1944 - 1949', *Cold War History*, 14(1): 1-21.
- Siracusa, J.M. (1981) 'The Night Stalin and Churchill Divided Europe: The View from Washington, The Review of Politics', 43(3): 381-409.
- Vulliamy, E. and Smith, H. (2014) 'Athens 1944: Britain's dirty secret', *The Guardian*, 30 November 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/nov/30/athens-1944-britains-dirty-secret> [2016-30-12].